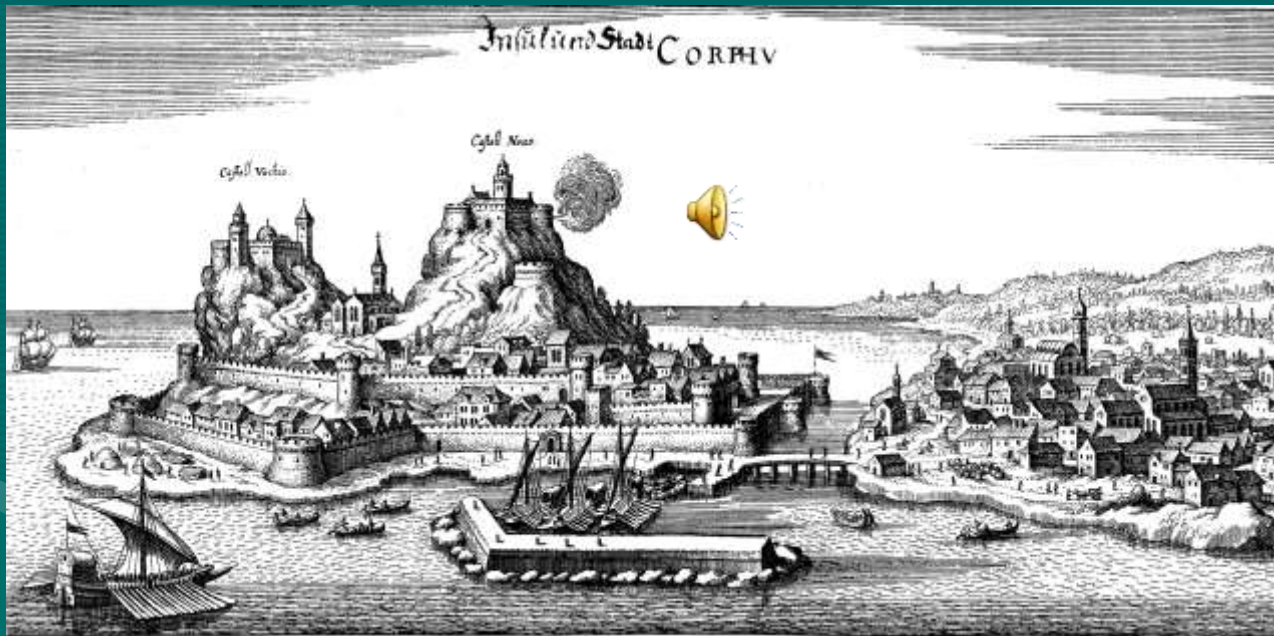

«Σύγχρονες προσεγγίσεις
στη διδασκαλία της Γλώσσας: από την κριτική
προσέγγιση των κειμένων
έως την αξιολόγηση και αυτοαξιολόγηση του γραπτού
λόγου των μαθητών»

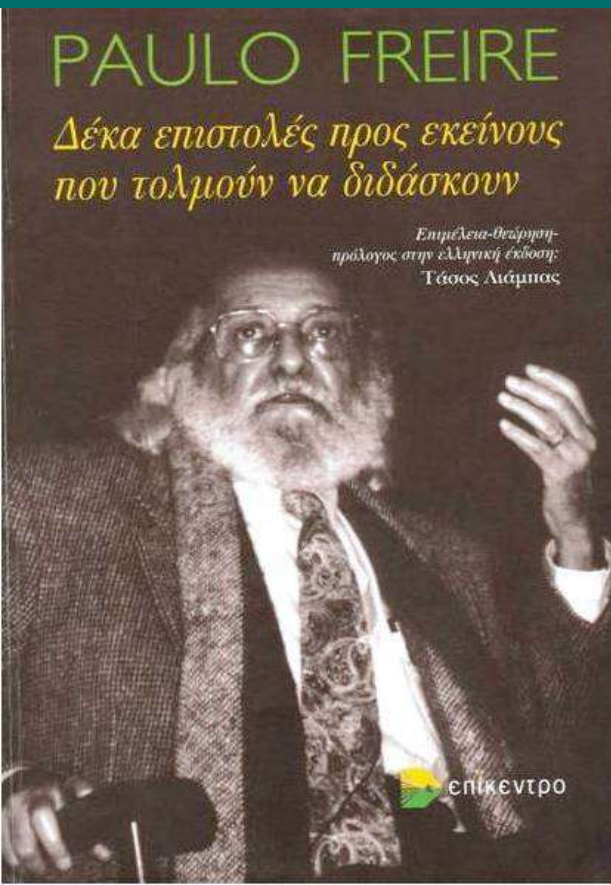

Κώστας Αγγελάκος -Ιόνιο
Πανεπιστήμιο-ΝΕΑ ΠΑΙΔΕΙΑ

« Λένε ότι μια εικόνα είναι χίλιες λέξεις. Διαφωνώ. Η λέξη είναι η μεγαλύτερη κατάκτηση της ανθρωπότητας» Γκιγιέρμο Αράγια

Επεκτείνοντας τη σκέψη αυτή μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι το κείμενο αποτελεί τη μεγαλύτερη κατάκτηση της ανθρώπινης σκέψης γι' αυτό δίκαια θεωρείται ο κόσμος μας ένας κόσμος κειμένων(Ρολάν Μπαρτ)

Ο δάσκαλος πρέπει να μάθει να διαβάσει την τάξη του σαν να ήταν κείμενο. Να προσέχει τα πάντα γύρω από του μαθητές και την τάξη του, τις κινήσεις τους, το ύφος τους, τη γλώσσα, την ομιλία, τους κανόνες που διέπουν το παιχνίδι τους, τον τρόπο με τον οποίο μιλούν στους συμμαθητές τους και στους δασκάλους τους, τη σημειολογία, την λίγο ή πολύ απότομη αντίδραση, τη νευρικότητα. Όλο αυτό το υλικό πρέπει να το συγκεντρώνει (και να το αξιολογεί) ο εκπαιδευτικός .

Ο προοδευτικός εκπαιδευτικός πρέπει να ξέρει τι συμβαίνει στον κόσμο των παιδιών με τα οποία εργάζεται. Πρέπει να ξέρει το σύμπαν των ονείρων τους, τη γλώσσα με την οποία μπορούν να υπερασπίζονται τον εαυτό τους απέναντι στη επιθετικότητα του κόσμου τους. Τι γνωρίζουν ανεξάρτητα από το σχολείο και πως το γνωρίζουν.

A. Η έννοια του κειμενικού είδους

- «Κείμενο» είναι το σύνολο λέξεων που απαρτίζουν ένα ολοκληρωμένο νόημα και συνιστούν ένα κοινωνικά οριοθετημένο μήνυμα. (Halliday, M.A.K. 1985)
- Το κείμενο, όπως λέει και ο Kress (1989), είναι εκείνο το οποίο αποτελεί τη σημαίνουσα μονάδα της γλώσσας, συνιστά υλική πραγμάτωση του λόγου.
- Βασικό κριτήριο ένταξης ενός κειμένου σε ένα είδος αποτελεί το σύνολο των επικοινωνιακών στόχων οι οποίοι υποβάλλουν ορισμένη σχηματική-γνωσιακή οργάνωση στον λόγο και κατευθύνουν προς συγκεκριμένες επιλογές που αφορούν στην οργάνωση του περιεχομένου και στη λεξικογραμματική συγκρότησή του
- Κάθε κειμενικό είδος αποτελεί ένα συστηματικά οργανωμένο όλο όπου η δομική οργάνωση και οι λεξικογραμματικές επιλογές αλληλεπιδρούν και αλληλοσυμπληρώνονται προκειμένου να εξυπηρετήσουν τον επικοινωνιακό στόχο (Swales, J. 1990, Paltridge, B. 1997)

Στόχοι της διδασκαλία των κειμενικών ειδών

- α) ευαισθητοποίηση των μαθητών σχετικά με την πρωτοτυπική παρουσία και τη γνωσιακή προσέγγιση του κειμενικού είδους,
- β) συνειδητοποίηση από τους διδασκόμενους της σχέσης των λεξικογραμματικών επιλογών και των επικοινωνιακών στόχων κάθε οργανωτικού τμήματος του κειμένου και
- γ) δυνατότητα στους μαθητές να εξασκούνται στην παραγωγή, διαφόρων κειμενικών ειδών.

Β. Η κατηγοριοποίηση των βασικών κειμενικών

ειδών στη σχολική τάξη

- Για τις ταξινομίες των κειμενικών ειδών δεν υπάρχουν γενικά αποδεκτά κριτήρια κατηγοριοποίησης. Κάποιοι μελετητές μιλούν για ένα μικρό αριθμό ειδών, ενώ άλλοι για απεριόριστη ποικιλία κειμενικών τύπων

1. Περιγραφικά κειμενικά είδη :

τόπου -χώρου/κτιρίου ατόμου, προσώπου αντικειμένου/πίνακα-έργου τέχνης κ.ά.

2. Αφηγηματικά κειμενικά είδη

λογοτεχνική αφήγηση, ιστορική αφήγηση, δημοσιογραφική αφήγηση-είδηση, ημερολόγιο (αυτό)βιογραφικό σημείωμα, υπηρεσιακή αναφορά επιστολή (προσωπική) κ.ά.

3. Κειμενικά είδη επιχειρημάτων

άρθρο, δημόσια ομιλία-εισήγηση, επιστολή σε φορέα ή επίσημο πρόσωπο, επιφυλλίδα, δοκίμιο κτλ.

4. Μεικτά κειμενικά είδη

(αυτή η κατηγορία περιέχει τα πραγματολογικά κείμενα, που συνδυάζουν στοιχεία από τις προηγούμενες κατηγορίες κτλ.) όπως διαφήμιση, χρηστικά κείμενα-οδηγός χρήσης ενός αντικειμένου, ιστοσελίδα κ.ά.

Ας δούμε σχηματικά την πορεία

Επαγωγική μέθοδος

α. Εισαγωγικά κείμενα

- Διαφορετικά κειμενικά είδη
- Ίδια θεματική

στόχος

- θεματικός
- γλωσσικός

β. Γλωσσικά φαινόμενα

- Από τα εισαγωγικά κείμενα
- Από συμπληρωματικά κείμενα

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΝΕΓ

Ακούω
και μιλώ
Διαβάζω
και γράφω

γ. Λεξιλόγιο

Αναζήτηση από τα κείμενα

ΠΙΝΑΚΑΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΥ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ

Οργάνωση
του λόγου

δ. Δραστηριότητες παραγωγής λόγου

- προφορικού – γραπτού
- οργάνωση – σύνταξη - αξιολόγηση

ε. Διαθεματική Εργασία

- οργάνωση – σύνταξη
- παρουσίαση

Πίνακας
(αυτό)αξιολόγησης

Ας θυμηθούμε τι μάθαμε σ' αυτή την ενότητα...

Γ1. Τα κριτήρια επιλογής και διδακτικής αξιοποίησης των κειμένων σε μια τάξη

α. Η ποικιλία ως προς τα είδη του λόγου.

- Κέντρο της γλωσσικής διδασκαλίας είναι το κείμενο με τις πολλές και ποικίλες μορφές του (κειμενικά είδη), τις οποίες έχει συναντήσει, συναντά ή θα συναντήσει ο μαθητής στο άμεσο ή ευρύτερο περιβάλλον του.
- Άρα αναφερόμαστε σε φυσικά αυθεντικά «κείμενα», χωρίς «κακόβουλες» διακρίσεις σε ανώτερα και κατώτερα κείμενα, σε «κείμενα» τα οποία υπερβαίνουν τα όρια του «παραδοσιακού» γραπτού κειμένου και συναντούν ποικίλες κειμενικές μορφές λόγου και εικόνας.

β. Ο πλουραλισμός- η πολυφωνία σε ιδεολογικό επίπεδο

γ. Το επίπεδο και τα ενδιαφέροντα της τάξης

ΠΟΛΕΜΟΣ

ΕΙΡΗΝΗ

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΕΙΡΗΝΗ

πόλεμος και ειρήνη

Κείμενο 2 [Λερώνει...]

ΚΥΡ, εφημ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2003

1. Ποια γνωστά σύμβολα αναγνωρίζετε στα παραπάνω σκίτσα;
2. Γιατί παρουσιάζονται αλλοιωμένα ;
3. Ποιος ο στόχος του σκιτσογράφου στο καθένα από αυτά;

Κείμενο 6 Μια γενιά που της έκλεψαν το χαμόγελο...

[...] Ένας διακεκριμένος γιατρός από τη Γάζα μας είχε πει σε διεθνές συνέδριο που οργάνωσε η Παλαιστινιακή Αρχή: «Ίσως το πιο τραγικό αποτέλεσμα της κατοχής για τα παιδιά της Παλαιστίνης να μην είναι ούτε ο υποσιτισμός ούτε οι τραυματισμοί ούτε οι χαμένες ώρες στο σχολείο ούτε οι χαμένες ευκαιρίες στη ζωή. Αλλά το γεγονός ότι, κάτω από τα μάτια μας, μεγαλώνει μια γενιά που της έκλεψαν το χαμόγελο. [...]

Σ' όλο τον κόσμο, τα παιδιά παίζουν «κλέφτες και αστυνόμους». Δε θα σας προκαλέσει έκπληξη, αν σας πω ότι στην Παλαιστίνη παίζουν «Εβραίους και Άραβες». Εκείνο που ίσως σας φανεί απίστευτο είναι ότι τα πιο πολλά από τα δικά μας παιδιά προτιμούσαν να παίζουν τους... Εβραίους! Κι αυτό γιατί, στα μάτια τους, οι Εβραίοι είναι οι δυνατοί και οι Άραβες οι αδύναμοι, αυτοί που πάντα χάνουν. Κανένα παιδί δε θέλει να 'χει θετικό ήρωα εκείνον που πάντα χάνει. Αλλά μετά τη δεύτερη Ιντιφάντα*, η εικόνα άλλαξε. Τώρα, όλοι θέλουν να παίζουν τους Άραβες και μό-

Πολύ συχνά το Νόμπελ ειρήνης απονεμήθηκε σε πολιτικούς μόνο και μόνο για να τους θυμίσει ότι υπάρχει και η ειρήνη. Τους έβρισκε σε οργανισμό πολεμικών περιόδων, κι ήθελε απλώς να φρενάρει την ορμή τους, να τους βάλει σε σκέψεις, να τους τραγουδήσει Ζιλμπέρ Μπεκό. Ξέρετε, εκείνο το τραγούδι που λέει «μετά τον πόλεμο, πρέπει να συντάξουμε και τη συνθήκη ειρήνης» (σε ελεύθερη μετάφραση). Άλλοτε προσπαθούσε να δώσει κουράγιο σε αντιπάλους

Tis Anvas Dasmahind

που ήξεραν το τραγούδι αυτό κι επιχειρούσαν τη σύνταξη της συνθήκης, ενώ τα φιλοπόλεμα πλήθη σούρλιαζαν εναντίον τους.

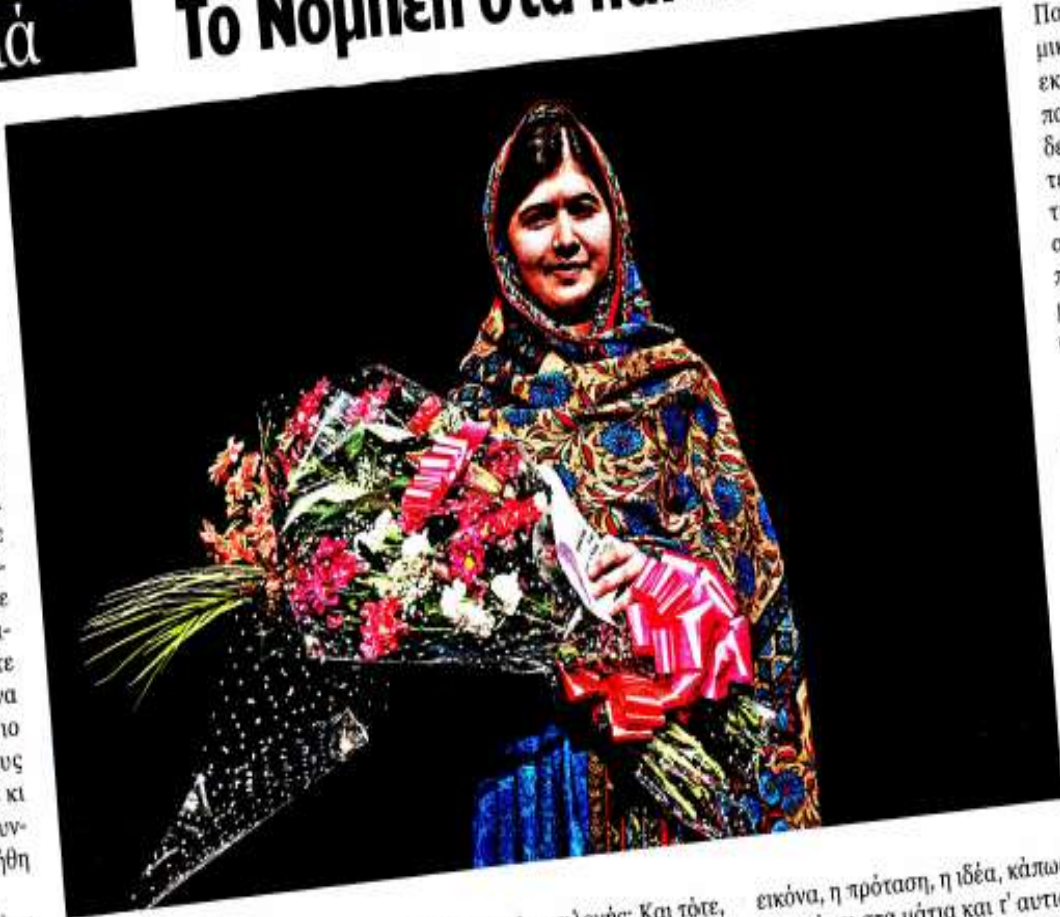
Φέτος το βραβείο βαραινεί 17 χρονών. Δεν είναι απλή υπόθεση, ξαφνικά, μια τόσο νέα κοπέλα να αποκατά το καθήκον να μην αλλάξει ρότα στη ζωή της, να την αφιερώσει στην υπόθεση για την οποία κινδύνευσε να πεθάνει όταν ήταν 12: τη μόρφωση των κοριτσιών στην πατρίδα της. Κι αν αλλάξει γνώμη στα 25, στα 30; Αν θελήσει

ν' ασχοληθεί με κάτι άλλο, αν ερωτευτεί και πάψει να νοιάζεται για τα κοριτσάκια του Πακιστάν; Αν απλώς απογοητευτεί και θέλει να τα παρατήσει; Είναι λογικό να τα σκέφτεται κανείς αυτά. Πώς δεν τα υπολόγισαν, Νορβηγοί άνθρωποι, τόσο εξελιγμένοι και προβληματισμένοι στο θέμα της ελεύθε-

ρης ατομικής επιλογής; Και τότε, ακριβώς, κάνοντας αυτές τις σκέψεις, συνειδητοποιεί κανείς ότι τα εκατομμύρια των κοριτσιών χωρίς πρόσβαση στη μόρφωση δεν έχουν καμία πιθανότητα ατομικών επιλογών. Οπότε, ακόμα κι αν βαραινεί το Νόμπελ στους νεανικούς ώμους της Μαλάλα, τουλάχιστον η

εικόνα, η πρόταση, η ιδέα, κάπως θα φτάσει στα μάτια και γ' αυτά τους, το υπόδειγμα κάπως θα λειτουργήσει.

Συχνά λέμε ότι τύποι σαν τη Μαλάλα και τον Σατάρτι μάχονται για ουτοπίες. Είμαστε ρεαλιστές και προσγειωμένοι. Να μορφώνονται τα κορίτσια του

Πακιστάν; Να μη δουλεύουν οι μικροί Ινδοί; Δεν γίνονται αυτά εκεί πέρα. Τα ρεπορτάζ για την παιδική εργασία, δεκαετίες τώρα, δεν έβρισκαν καμία λύση να προτείνουν. Κι όμως, ο Κάιλις Σατάρτι έχει σώσει 80.000 παιδιά από την παιδική εργασία. Άρα κάποιος τρόπος θα υπάρχει. Κάτι θα μπορεί να περνά από την ουτοπία στην πράξη και στις παιδικές ζωές

«Ινδία και Πακιστάν θα ένταση ανεβαίνει γύρω από την ισλαμιστική εστία», διάβαζε σε ένα περισιπούδαστο άρθρο λίγο πριν ανακοινωθεί το Νόμπελ. Ίσως η πρόβλεψη βγει σωστή, ίσως όμως και όχι. Και στις δύο χώρες κάποιοι παλεύουν για το μέλλον των παιδιών. Το Νόμπελ φέτος μοιράζεται όχι μόνο σε ένα παιδί και σε έναν προστάτη των παιδιών, αλλά και σε όλα τα παιδιά που γεννιούνται εκεί, ένθεν και ένθεν των συνόρων. Ενώ μοιάζουν καταδικασμένα να στερούνται και να ταλαιπωρούνται, μπορεί και να πέσουν σε κάποιο δάσκαλο, σε κάποιο σχολείο, σε κάποιον χαρισματικό ακτιβιστή, κάποιον κοσμαγάπητο και βραβευμένο προστάτη, που θα τους μάθει ότι έχουν δικαιώματα. Κι ένα απ' αυτά είναι η ειρήνη.

Να μπούμε στη θέση των άλλων

Ερώτημα βασικό: Αφού όλοι είναι υπέρ της ειρήνης, τότε πως γίνονται οι πόλεμοι; Πολύ απλό: Για τους πολέμους φταίνει πάντα οι άλλοι. Ουδέποτε στην Ιστορία υπήρξε ομολογία μιας πλευράς ότι φταίει εκείνη. (Παρά μόνο ίσως εκ των υστέρων και μέσα από τα -σφιγμένα- δόντια).

Ο μόνος λοιπόν τρόπος να κάνουμε κάτι ουσιαστικό για την ειρήνη είναι να γίνουμε «οι άλλοι». Να μπούμε δηλαδή στη θέση των άλλων, των πιθανών ή πραγματικών αντιπάλων και να καταλάβουμε τι τους κινεί.

Η πράξη αυτή αποτελεί και την αρχή κάθε ηθικής σκέψης. Όσο ο άνθρωπος αναγνωρίζει μόνο τον εαυτό του, όσο ο άλλος δεν υπάρχει -ή υπάρχει σαν μειωμένη παρουσία, όχι σαν ίση- τότε δεν υφίσταται ηθική.

Το να μπαίνεις στη θέση του άλλου είναι η κίνηση που εκφράζεται στις διασημότερες ηθικές παραινήσεις. Από τις παλαιές: «ο συ μισείς ετέρω μη ποιήσεις», «αγάπα τον πλησίον σου ως σεαυτόν», μέχρι τις νεότερες, όπως την φράση του Κάντ: «Πράττε έτσι ώστε η αρχή που διέπει την πράξη σου να μπορεί να γίνει νόμος για όλους», και την κοινότοπη φράση: «η ελευθερία του ενός σταματάει εκεί που ξεκινά η ελευθερία του άλλου».

Ν. Δήμου, Απολογία ενός ανθέλληνα, εκδ. Opera

Στρατηγέ, το τανκ σου είναι δυνατό μηχανήμα
θερίζει δάση ολόκληρα, κι εκατοντάδες άντρες
αφανίζει

Μόνο που έχει ένα ελάττωμα:

Χρειάζεται οδηγό.

Στρατηγέ, το βομβαρδιστικό σου είναι
πολυδύναμο.

Πετάει πιο γρήγορα απ' τον άνεμο, κι απ' τον
ελέφαντα σηκώνει

βάρος πιο πολύ.

Μόνο που έχει ένα ελάττωμα:

Χρειάζεται πιλότο.

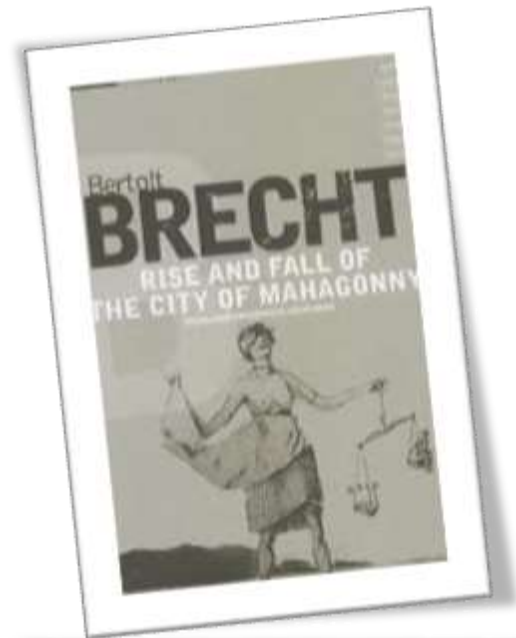
Στρατηγέ, ο άνθρωπος είναι χρήσιμος πολύ.

Ξέρει να πετάει, ξέρει και να σκοτώνει.

Μόνο που έχει ένα ελάττωμα:

Ξέρει να σκέφτεται.

(Γερμανικό Εγχειρίδιο Πολέμου, Μπρεχτ)

1. Γιατί σύμφωνα με το ποίημα είναι ελάττωμα του ανθρώπου η σκέψη;

Προϋπόθεση κατά τον P. Freire

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να επιδιώκει να πλάσει μια τάξη όπου όλοι έχουν το δικαίωμα της περιέργειας, το δικαίωμα να ρωτούν, να διαφωνούν, να κρίνουν καθώς και το δικαίωμα να αμφισβητούν και να συζητούν διατηρώντας ένα κλίμα αμοιβαίου σεβασμού

Γ2. Η ισότιμη συμμετοχή των μαθητών στην διαδικασία επιλογής των κειμένων-Διαμόρφωση προσωπικού φακέλου υλικού από κάθε μαθητή .

- Κριτική αξιοποίηση του κειμενικού (και εικονιστικού) υλικού των σχολικών εγχειριδίων.
- Επιλογή και αξιοποίηση υλικού από τα άλλα γνωστικά αντικείμενα, βιβλία ή δραστηριότητες του σχολείου. (Halliday-Martin 1993).
- Επιλογή και παρουσίαση από τον «προσωπικό» κειμενικό χώρο των μαθητών (βιβλία από το σπίτι, σκίτσα, μουσικό ή κινηματογραφικό υλικό της επιλογής τους κτλ.).
- Αναζήτηση υλικού από το διαδίκτυο και τις νέες ηλεκτρονικές πηγές πληροφόρησης
- Προγραμματισμένη αναζήτηση υλικού από τον ημερήσιο, εβδομαδιαίο ή περιοδικό τύπο μέσα από τον χωρισμό των μαθητών σε ομάδες συγκέντρωσης υλικού.

Γιατί κατά τον P.Freire

- Το έργο του εκπαιδευτικού δεν περιορίζεται μόνο στην παράδοση της διδακτέας ύλης αλλά είναι πιο βαθύ και ουσιαστικό. Ο δάσκαλος διδάσκει ζητήματα κοινωνικότητας, επιθυμιών, συναισθημάτων, αξιών κτλ. όλα αυτά τα οποία μας βοηθούν να διαβάσουμε την ύπαρξή μας σαν να ήταν κείμενο και κατ'επέκταση να διαβάσουμε και να κατανοήσουμε το κόσμο. Δεν μπορεί να διδάσκει την ύλη του σαν να μην υπάρχει τίποτε άλλο στον κόσμο.

Δ.Η παραγωγή γραπτού λόγου.

1. Παρουσίαση του κειμενικού είδους μέσα από τη μελέτη κειμένων – **Ανάγνωση**

 P. Freire

«Ένα από τα λάθη που γίνονται είναι ο διαχωρισμός της γραφής από την ανάγνωση. Είναι σημαντικό να μην θεωρούμε τις δυο παραπάνω διεργασίες ξεχωριστές τη μια από την άλλη.

Η γνώση και η μάθηση επέρχονται από τον συνδυασμό αυτών των δύο.»

2. Ανάπτυξη γνώσεων σχετικά με τις κοινωνικές συνθήκες παραγωγής του συγκεκριμένου κειμενικού είδους. – **Κατανόηση**

3. Εντοπισμός χαρακτηριστικών γνωρισμάτων:

→ τρόπος οργάνωσης – δόμησης των πληροφοριών - **Δομή**

4. → είδος λεξικογραμματικών επιλογών - **Γραμματική - Λεξιλόγιο**

ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΘΕΜΑΤΙΚΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ (Απαραίτητη η χρήση του λεξικού)

Λέξη (αριθμός- κριτή- ρια επιλο- γής)	Ετυμολο- γία	Ερμηνεία	Συνώνυμα	Αντώνυ- μα	Παρα- γωγή	Σύνθε- ση	Η λέξη στο κείμενο- Φράσεις - Προτάσε- ις	Θεματικό λεξιλόγιο
								Κειμενικοί Δείκτες

5.«Από κοινού σύνθεση»: Βοήθεια εκπαιδευτικού προς τους μαθητές- συνεργασία μαθητών να συντάξουν το δικό τους κείμενο βάσει των αρχών που διέπουν το συγκεκριμένο κειμενικό είδος.

6.«Αυτόνομη σύνθεση»: οι μαθητές επιχειρούν να συντάξουν μόνοι τους το κείμενό τους διαμορφώνοντας το διαγραμματικό του πλαίσιο

7.Αξιολόγηση

- Παρουσίαση παρατηρήσεων εκπαιδευτικού σε κατηγορίες:
 - I. Περιεχόμενο-πεδίο γνώσεων
 - II. Έκφραση-Επιλογές λεξιλογίου-Επικοινωνιακοί στόχοι(καταλληλότητα ύφους-αποτελεσματικότητα)
 - III. Δομή-αποτύπωση δομικών χαρακτηριστικών κειμενικού είδους
- Οι μαθητές διορθώνουν-βελτιώνουν τα κείμενά τους(αυτοαξιολόγηση) και αξιολογούν (συνεργαζόμενοι σε ομάδες)κείμενα συμμαθητών με βάση πίνακα αυτοδιόρθωσης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗΣ ΔΙΟΡΘΩΣΗΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΒΕΛΤΙΩΣΗΣ

Α' Ορθογραφικές αποκλίσεις

Ορθογραφική απόκλιση

Διόρθωση

Δικαιολόγηση διόρθωσης(με χρήση γραμματικής και λεξικού)

A. Καταληκτικές αποκλίσεις

B' Θεματικές αποκλίσεις

Γ' Άλλες αποκλίσεις

Β' Εκφραστικές βελτιώσεις(Λεξιλόγιο, σύνταξη, ύφος κ.α.)

Α' Αστοχίες λεξιλογίου	Διόρθωση-Βελτίωση
Β' Αποκλίσεις Σύνταξης	Διόρθωση
Γ' Ακατάλληλο ύφος για την επικοινωνιακή περίσταση	Αλλαγή ύφους
Δ' Άλλες εκφραστικές αστοχίες	Διόρθωση

Γ' Κειμενικές βελτιώσεις Δομής(πρόλογος, επίλογος κ.α.)

Α'	Διόρθωση-Βελτίωση
Β'	Διόρθωση
Γ'	Αλλαγή ύφους
Δ'	Διόρθωση

Ομαδική δραστηριότητα: Η τάξη θα χωριστεί σε ομάδες για να δημιουργήσει κάτι διαφορετικό.

« ΈΝΑ ΑΝΤΙ-ΠΟΛΕΜΙΚΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ»

Κάθε ομάδα θα αναζητήσει υλικό και ιδέες σε διαφορετικούς χώρους και θα το παρουσιάσει σε διαφορετικές αίθουσες του Μουσείου

- Αίθουσα λογοτεχνίας
 - Αίθουσα εικαστικών τεχνών
 - Αίθουσα Μουσικής
 - Αίθουσα επιστημών και τεχνολογίας
 - Αίθουσα θεάτρου-κινηματογράφου-video art
 - Αίθουσα.....
- Θα φτιάξετε ένα Blog για να αναρτήσετε τα εκθέματά σας

<http://www.youtube.com/watch?v=DVg2EJvvlF8>

Επίλογος από τον P.Freire

- Η διδασκαλία συνεπάγεται τη μάθηση τόσο για εκείνον που διδάσκεται, αλλά κυρίως για εκείνον που διδάσκει. Ο δάσκαλος είναι και μαθητής, συμμετέχει στη διαδικασία της μάθησης, αναγνωρίζοντας αρχικά τις γνώσεις του και από την άλλη ακολουθώντας τη γόνιμη περιέργεια των μαθητών στη κατανόηση αυτού που διδάσκεται, όχι μόνο μέσω της διόρθωσης των λαθών που κάνουν αλλά κυρίως με το να είναι έτοιμος ανά πάσα στιγμή να αναθεωρήσει τις απόψεις του και να τις επανεκτιμήσει.